ДЕПАРТАМЕНТ ОСВІТИ І НАУКИ ДНІПРОПЕТРОВСЬКОЇ ОБЛДЕРЖАДМІНІСТРАЦІЇ

ВІДДІЛ ОСВІТИ ВИКОНАВЧОГО КОМІТЕТУ МАРГАНЕЦЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ
МІСЬКИЙ ЕКОЛОГО-НАТУРАЛІСТИЧНИЙ ЦЕНТР ДІТЕЙ ТА УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ

Методична розробка за темою

« Лелеки щастя в дім приносять»

Виконала керівник гуртка
«Еколого-естетична студія»
Катальникова Світлана Володимирівна

2020

Мета. Виховувати в учнів любов та повагу до улюбленого птаха українців - лелеки, формувати екологічну культуру особистості; виховувати почуття любові до рідного краю.

У верховіттях вітер колобродить,
Сумує стежка дичками внатрус.
А угорі про таїнства природи
Задумався мислитель-чорногуз.
Ліна Костенко

1-й ведучий. Чи знаєте ви, що найулюбленішими символами людини є птахи. Люди вважали, що навесні душі померлих в образі птахів повертаються на землю. А оскільки це душі померлих - то де їхнє місце? У раю. І повертаються вони восени в рай. Очевидно, з цих двох слів утворилося слово «вирій». В українській мові збереглося це слово «вирій» - рай давніх слов'ян.

1-й гуртківець

Чорногуз-лелека
Прилетів здалека,
Сів на вершок хати,
Давай клекотати;
Давай клекотати;
Рідний край вітати.

2-й ведучий. Люди казали, що лелеки приносять весну. З їхньою появою хлібороби починали висівати ярі культури, садити городину. Народ склав про них веснянки.

2-й гуртківець

Із краю-вирію
Бузьки вилітають.
До нашої хати
Дороги питають.
Гей, летіть ви, бузьки,
Попід небом синім,
А не там, де кружляють
Плуги на царині.
- А ми прилетіли,
Звисока дивитись,
Ой, чи ви нас ждали,
Ой, чи ви смутились?

(Учениця читає вірш Миколи Щасливого «Прекрасне, вітер і добро»).
(Учень читає вірш Миколи Щасливого «Храм»).

1-й ведучий. А вам ніколи не хотілося злетіти в небо? І подивитися на своє місто, бабусину хату, свою рідну землю з висоти пташиного польоту? Не з літака, не з великої відстані, а саме так, щоб бачити рідну домівку і всі околиці. Так, як бачать її птахи.

2-й ведучий. Споконвіку людина мріяла про крила. І сьогодні можна стверджувати, що ця мрія здійснилася. І якщо не в літаку, то в дельтаплані сміливці-відчайдухи можуть відчути радість польоту і позмагатися з птахами.
І сьогодні ми разом усі також спробуємо злетіти в небо і полетимо аж у вирій, у той казковий край, де зимують наші птахи. Подорож наша, звичайно, буде уявною. А допоможе здійснити нам її лелека.
1-й ведучий. Чому саме лелека? Та тому, що для українців нема кращого птаха за лелеку. Він уособлює щастя, сімейний затишок, мир, добро. Але в житті є ще біль, розлука, біда... І все це поєднує в собі наш лелека. Навесні, коли повертається з чужини, несе на крилах радість, весну. І люди звуть його веселиком. Кажуть в Україні: «Веселики прилетіли», «Прилетів лелека - весну приніс здалека».
3-й гуртківець

До нас прийшов лелека
З косою на плечі,
Води напився з глека,
Та й сів на спориші.
І так сидів лелека,
І думав те, що знав:
Пропало десь далеко
Все, що косити мав,
Пропало десь далеко
Не видно вдень-вночі ,
І плакав наш лелека
З косою на плечі.

Микола Вінграновський

3-й ведучий. Україна - край, який здавна називали лелечим. Можливо, це тому, що на солом'яних стріхах наших предків любили мостити свої гнізда лелеки.

Лелека побудує світлу хату,
Своїх пташат поставить на крило,
І будуть радо діти усміхатись,
Як лелечата злинуть над селом.

Лелека на обійсті людини. Подивіться на нього, коли він стоїть у гнізді. Спокійно, немов господар, окидає поглядом подвір'я, дбайливо оглядає гніздо, пильно охороняє дружину, а потім і молоде потомство. Нам затишно і добре, коли десь недалеко клекочуть лелеки.

4-й ведучий. Не лише люди, а і птахи відчувають любов і потяг до рідної землі. Ми спостерігали, коли лелеки повертаються з вирію в рідні краї, вони збираються зграями і танцюють. Самці утворюють одне, два або три кола. У центр вискакують то одні, то інші танцюристи, присідають, стрибають, тіпають крилами, кланяються. Танок триває близько двох годин. Після таких танців птахи розлітаються і починають ремонтувати старі або будувати нові гнізда.

4-й гуртківець

Прилетіли два лелеки,
Сіли на гілках смереки,
Почали все оглядати:
Де б це дім їм збудувати?
Все лелеки оглянули,
Дім вони побудували,
Від смереки недалеко.
Будуть там дітей ростити
Та у тім гніздечку жити,
Ну а потім, восени,
У вирій полетять вони.

1-й гуртківець Здавна селяни вірили, що в хату, на якій оселились лелеки, прийде щастя й добробут. То ж українські селяни, чекали навесні лелек із вирію, лаштували їм гнізда. Ось як селяни робили лелечі гнізда. Брали старе колесо від воза і клали його на високе дерево або стовп. На низ клали гілля шаром 20-30 см, потім посипали сухою соломою, додавали сухий перегній. Такі гнізда подобалися лелекам і кожного року сюди прилітали птахи.

2-й гуртківець

Мрія

Як виросту - збудую хату,
На хаті колесо приб'ю,
А там я поселю крилату
Лелечу клекітну сім'ю.
Нехай розводиться, гніздиться
По всіх деревах і хатах,
Нехай мені щоночі сниться,
Що я літаю, наче птах.

Дмитро Павличко

3-й гуртківецьЯк і людина, лелека може плакати: «Бузьок може нудитись за хижею, у якій він жив, ще як був чоловіком, - розповідається в одній легенді. - Того він гніздо і в'є на дахах та живе коло людей. Ми часто можемо бачити, як він журиться. Стоїть годинами на одному місці з опущеним дзьобом - плаче й думає про своє людське життя». Лелека сумує, коли бачить свари поміж людьми. Стане нерухомо на одній нозі і гірко плаче... А як бачить добро між людьми, то калатає своїм дзьобом. То він так радіє.

4-й гуртківець

Лелечий патріотизм

їх весна стрічає,
їм жито квітчає -
Горнуться лелеки до тепла.
Хоч зима впиралась,
Довго не здавалась,
Та весна її перемогла.
День на сонці мріє
І гніздечко гріє,

А ще ліпше гріє батько-птах:
Треба пильнувати -
Будуть лелечата
Пізнавать в житті батьківський шлях.
Як зміцніють крила -
Подадуться сміло
Зимувать в далекий теплий край.
Там вони нудьгують:
Як весну почують -
Вернуться, бо їм лиш дома рай!

Ганна Саблук

1-й гуртківець А ми хочемо вам розповісти про те, що в Україні гніздяться два види лелек: білий і чорний *(показує малюнки).* Білий лелека живе поруч із людьми, чорний - відлюдькуватий. Він гніздиться в непроглядних заболочених місцях. Чорний лелека занесений до Червоної книги. У білого лелеки 112 родичів. Лелека білий, чорногуз, бусол, бузько - птах родини Лелекових, ряду Лелекоподібних.

2-й гуртківець Зовнішній вигляд та загальна характеристика

Чорногуз - птах від 80 до **100** см в висоту, розмахом крил 200-220 см та вагою від 2,5 до4,5 кілограм. Забарвлення пір'я біле, за виключенням махових пір'їн на крилах, які мають чорне забарвлення. Коли крила птаха складені, то махові пір'їни покривають задню частину тіла, звідки і походить назва - чорногуз. Дзьоб та ноги чорногуза червонясті і довгі.

В Україні лелеки найчастіше гніздяться на стовпах електропередач.

Голос чорногуза слабкий. Птахи спілкуються клацанням дзьоба. Клацаннями птахи вітають один одного, також цими звуками захищають гніздо від конкурентів. Поведінці чорногуза властивий і шлюбний ритуал, який супроводжується спільним клацанням дзьобами.

3-й гуртківець Харчування

Чорногузи харчуються переважно дрібними тваринами - дощовими черв'яками, комахами, жабами, мишами, рибою та іноді падаллю. Таким чином, чорногуз харчується найдоступнішою здобиччю. Метод полювання чорногузів дуже виразний і його можна розпізнати на відстані: птах неспішно ходить по полях і болотах, а побачивши здобич, миттєво хапає її своїм дзьобом.

4-й гуртківець Гніздування та розмноження

Ареал поширення чорногуза - Європа *(від Іспанії до Росії),* Північна Африка та Азія *(від Турції до Кавказу).* Чорногузи гніздяться на скелястих підвищеннях, деревах, будівлях та електричних опорних стовпах. Вони заселяють відкриті та напіввідкриті ландшафти, поряд із людським житлом. При цьому, чорногузи надають перевагу вологій місцевості, долинам річок та низинним болотам. Сімейство чорногузів часто роками гніздиться на одному і тому ж місці, таким чином самка і самець щороку зустрічаються, хоча пару утворюють на сезон. Гніздо лелеки будують із гілок дерев. Нерідко трапляються також папір, ганчірки, коров'ячий і кінський гній, картоплиння, шматки целофанової плівки і

т.п. Вага гнізда становить близько 500 кг, а іноді досягає 2 тонн. Деяким гніздам лелек може бути по 200 років.

У віці близько чотирьох років чорногуз стає статевозрілим і готовим до спарювання. Навесні, після прильоту та шлюбного ритуалу, молода пара будує гніздо і самка відкладає 3-5 яєць, які висиджують по черзі самка і самець 30-32 дні. Яйце чисто біле, близько 100 грамів вагою. З'являються яйця в гніздах у другій половині квітня - на початку травня. Строки їх відкладання досить розтягнуті.

Новонароджені чорногузи мають ніжний сірувато-білий пух, дзьоб у них темний, ніжки -жовто-рожеві. Важать вони всього 60-80 грамів. Народжуються пташенята сліпими, але очі в них відкриваються вже через кілька годин. З першого дня пташенята їдять самостійно. Годують їх обидва птахи. Вони приносять їжу в дзьобі чи в глотці.

Пташенята перебувають у гнізді майже, два місяці. Найчастіше до вильоту доживає 2-4 молодих птахів. Виліт молодняка відбувається в другій половині липня - на початку серпня. Середня ж тривалість життя білого лелеки - 8-9 років. Можуть жити за ідеальних умов до 20 років.

1-й гуртківець Міграція

Чорногузи - перелітні птахи. У серпні зграї, керуючись інстинктом, починають тягнутися на південь. У нас зграї зазвичай налічують від 2-3 до сотні лелек. Але іноді можна побачити й великі багатосотенні скупчення. Зграї поступово збільшуються на шляхах перельоту і на Балканах складаються вже з тисяч птахів. Найчастіше лелеки зимують в Південній Африці, на півдні Китаю. До місць зимівлі птахи повинні подолати більше 10 тисяч кілометрів. Іноді ця відстань досягає 20-25 тис. км.

Переліт на зимівлю чорногузи здійснюють вдень. Найважче і найнебезпечніше для них летіти над водою. Чорногузи долають водний простір лише в тому випадку, якщо бачать протилежний берег. Вони летять на великій висоті, при цьому вибираючи найзручніші в аеродинамічному плані місцевості, тому намагаються уникати польотів над морем.

Летять лелеки до вирію зі швидкістю 150 км/год., а коли повертаються додому - вдвічі швидше *(300 км/год).* У вирій летять 4 місяці, а додому - 2. У грудні прилітають, січень там, а у лютому вже відлітають назад. Повертаються не просто в одне і те ж саме місто, а і в те саме гніздо.

(Учень читає вірш «Бусол» А. Малишка).

2-й гуртківець Часто трапляється, що деякі чорногузи залишаються на зиму в місцях літнього гніздування. У більшості випадків мова йде про птахів, які були поранені, звикли до людей, або є з вадами міграційної інстинктивної поведінки. Такі птахи потребують додаткового піклування від людей протягом зими.

1-й ведучий. Лелека - вірний син своїх країв. Недарма ж воїнів, які гинули під час воєн за свою Батьківщину, свій рідний край порівнювали з цими чудовими птахами. Після Другої світової війни були поставлені пам'ятники полеглим бійцям у вигляді лелек.

(Звучить пісня «Свіча», слова і музика Наталії Май).

2-й ведучий. На жаль, з кожним роком цих чудових птахів стає все менше. Лелекам загрожує зникнення. Дуже рідко вдається побачити чорного лелеку, якого в Україні занесено до Червоної книги, а в деяких країнах їх і зовсім немає. Зникають вони через осушення боліт, застосування отрутохімікатів. Гинуть лелеки, сідаючи на лінії електропередач. Не вгамовуються і браконьєри - на риборозвідних ставках часто стріляють лелек, руйнують гнізда з пташенятами, на жаль, школярі. Тому в Конституції України є стаття про охорону природи, яка забороняє такі дії.

3-й гуртківець

Люблять птаху цю дорослі і малі,
Символ спокою та миру на землі.
В небі синім майоріють два крила,
Це лелеченька нам долю принесла,
А якщо вона над хатою кружля –
Там народиться прегарне немовля,
І лелеку привітають залюбки
Мама й тато, найщасливіші батьки.
І тому я попросити вас хотів:
Бережіть, будь ласка, люди, цих птахів!

4-й гуртківець

Тож бережіть їх, як зіницю ока,
Як рідну матір бережіть.
Якщо в біду потрапив лелека –
Усе зробіть, йому допоможіть!

1-й ведучий. Давній зв'язок лелеки з людиною відображений у народній творчості, у багатьох географічних топонімізмах, прізвищах, на гербах і емблемах багатьох країн світу. Так, в Україні є прізвища Чорногуз і Лелеченко; річки та струмки Бузьків Яр, Гайстрова Струга, Лелечий потік, Лелечиха, Чорногузка; села Боцянівка, Лелеківка, Чорногузи. У Німеччині, Австрії, Італії, на заході Франці є чимало поселень та вулиць у містах, які носять «лелечі» назви. Лелека - національний птах Білорусі. У Молдові лелека став символом виноградарства і виноробства. Часто можна бачити його зображеним із гроном винограду в дзьобі. 2-й ведучий. Про лелек у народі складено багато казок і легенд. Ось що розповідають деякі з них. У давнину Перун відправив людину на Землю, дав їй мішок, наказавши, щоб віднесла далеко в ліс, а по дорозі не розв'язувала і не заглядала в нього.

Та людина не була б людиною, якби не поцікавилася, що ж у тому лантуху. На півдорозі чоловік зупинився, розшморгнув зав'язку, і з мішка вистрибнули жаби, миші, змії, вужі й розповзлися довкола. Кинувся бідолаха ловити їх, та де там! І тоді розгніваний Перун сказав: «Я перетворю тебе на птаха, і будеш ним доти, поки не повизбируєш гаддя, яке випустив на волю». Отак людина в подобі лелеки й досі ходить по наших полях та болотах.

(Учні по черзі розповідають легенди).

Вороги напали на місто і обложили храм, у якому шукали порятунку жителі. Одна жінка побачила біля дзвіниці лелеку. Протягнувши йому сповите немовля,

почала благати: «Лелеченько-серденько, врятуй його». Почув лелека, підхопив немовля і врятував від неминучої загибелі.

Лелека-пастух

Підібрали господарі пораненого лелеку і помістили в хліві, бо почав падати сніг. Годували, доглядали, а на весну випустили на волю. Та не міг літати птах. Коли господар гнав пасти худобу, він шкутильгав за ним на пасовище. Коли занеміг господар і не міг уже бігати, лелека завертав худобу.

А наступної весни він знайшов собі пару і побудував нове гніздо. Вивели в ньому малят і полетіли на осінь в теплі краї. Засумували господарі. А коли засвітило весною сонце, лелеки повернулися знов і вже кожної весни прилітали до гнізда.

3. А ви знаєте, чому лелеки мають червоні ноги і дзьоб, а крила - чорні?

У селі знайшли лелеку з поламаним крилом, виходили, випустили на волю.

Одного разу зайнялася хата, а там були два маленькі хлопчики. Прилетів лелека. Закружляв над хатою, заклекотав, кинувся у вікно, крізь яке йшов дим.

Врятував лелека хлопчиків, але дуже обпік собі ноги і дзьоб, що стали, мов розжарені вуглики. З того часу у лелеки червоні ноги і дзьоб та чорні крила.

Господарі віддячили лелеці і поставили на ясен колесо від воза, щоб він там у гнізді і виводив своїх малят.

Ходить бусол по болоту
У червоних у чоботях,
Ловить ящірок, комах
Та на жаб наводить
Довгим дзьобом цокотить,
За хвилину полетить,
Щоб із неба, з вишини
Помахать крилом мені.

4. Легенда про відліт птахів

Лелеки відлітають тільки вночі. Вдень вони відпочивають. Це помітили ще наші предки. Птахи вимушені так робити тому, щоб не скористалися ними солов'ї, бо ця сіра маленька пташка, якій важко долати нелегку дорогу, користується «безкоштовним «проїздом»: сідає на лелеку і полегшує собі маршрут. Ось чому лелеки летять вночі. Але' іноді солов'ї ухитряються примоститися. Тому там, де збираються лелеки, завжди є і солов'ї.

(Звучить пісня «Лелеченьки» на слова і музику Наталії Май).

У блакитнім небі, золотій імлі,
Там несе пташина пісню на крилі.
Треба відлітати в теплії краї,
До весни не знати рідної землі.
Приспів:
Ви ж, лелеченьки мої білокрилі,
Чом пісні у вас сумні та журливі?
Не співаються пісні на чужині,
Повертайтеся птахи на Вкраїну.

Десь далеко сонце, гори і моря,
Та миліша всього батьківська земля.
Повертай, пташино, серце звесели,
Найдзвінкіша пісня на своїй землі.

1-й ведучий. Про лелек існує багато прикмет, повір'їв, загадок, прислів'їв. Пропонуємо вашій увазі деякі з них.

У народі кажуть...

Прадавні германці вважали, що лелека - родич бога грому Гора і доказом цього є його червоний дзьоб. Мабуть, тому й існує повір'я, що блискавка ніколи не поцілить у дім, на якому оселився лелека.

У Західному Судані існує повір'я, що вбитий стрілою лелека забирає стрілу із собою на небо і потім смертельно вражає мисливця. У Південній Німеччині та Швейцарії вважають: якщо лелека прилетів весною чистим *(дощі вимили його в дорозі)* - рік буде сухим, якщо брудним*- дощі він приніс із собою.

Поблизу того місця, де оселився лелека, добре родитимуть фрукти.

Існує цікаве повір'я: хто перший побачить у селі лелеку, той повинен тричі присісти, промовляючи слова: «Ой, ти, бусю-пташе, розвесели село наше». Тоді він цілий рік буде здоровий.

Поганою прикметою вважалося видирання лелечих яєць. Якщо хтось знищить або забере з гнізда лелечі яйця, то лелека принесе в дзьобі "жарину і запалить хату кривдникові.

Прислів'я

Прилетів лелека - весну приніс здалека.
З'явилися бузькові лапи - не забирай з грядки сапи.
Лелеки летять тільки до добрих людей.
Де лел'ека не літає, а на весну додому повертає.

Прикмети

Якщо в серпні бузьок бродить - дощ буде.
Якщо бузьки відлітають вчасно - будуть сильні і довгі морози.
Рано прилетів лелека - буде тепле літо.
Лелека починає непокоїтися - на погану погоду.
Активно тріщить увечері дзьобом - завтра буде сонячний день.
Стоїть на одній нозі - треба чекати похолодання.
Якщо не відлітає далеко від гнізда, а тримається поблизу, - на негоду.
Коли птах погожого дня тримається сухого місця, то й наступний день буде сонячним.
Перед тим як здійметься вітер, лелеки довго кружляють біля своїх гнізд.
Заклекотали лелеки в гнізді - час садити цибулю.

Загадки про лелек

Які ноги, такий ніс,
По болоті ходить скрізь.
Хату на хаті має.
Всім жабам рахунок знає.
Довгий дзьоб він має,
Жаб, вужів він поїдає,

Крила має чорно-білі,
Прилітає навесні.
В вирій він летить далеко,
Як зовуть його? (Лелека)

З вирію він прилітає,
Дуже довгі ноги має.
І літає він у нас,
І клекоче повсякчас.
Летів птах через дах,
Сів на воротях
У червоних чоботях.
Підкотивши своє штання,
Опустився він зі стайні,
Влаштувався на роботі
У найближчому болоті.
Та не бійся, не загруз,
Наш чорнявий ... (чорногуз).

2-й ведучий. Лелека, бусол, чорногуз, бузько, боцюн, гайстер, веселик, білий птах із чорною ознакою - це все народні імена нашого головного героя сьогоднішнього свята. У поезії української поетеси Ліни Костенко лелекам відведено важливе місце, тут вони почуваються дуже затишно...

Там повен двір любистку, цвітуть такі
жоржини,
І вишні чорноокі стоять до холодів.
Хитаються патлашки уздовж всії
стежини,
І стомлений лелека спускається на хлів.

«Українське альфреско»

Стоять озера в пригорщах долин. Сади цвітуть у придорожній смузі.
І царственний цибатий чорногуз Поважно ходить в ранній кукурудзі.

«Інкрустації»

Лежить городів гарбузова Мекка, У тихе небо струменить тепло І
над стареньким комином лелека Після дощу просушує крило.

«Після дощів смарагдова діброва» *(Демонстрація картини Катерини Білокур «Лелеки»),*

1-й ведучий. Чи можемо ми, люди, навчитися чогось у цих прекрасних птахів? Так, любові до рідної землі, до Батьківщини. І якщо в серці кожного з нас буде хоча б часточка тієї любові до України, яку мають до рідного краю ці величні птахи, наше життя дуже швидко зміниться на краще.

Шануйте світ навколо себе, помічайте його красу.

І хай у вашому житті якомога частіше лунає лелечий клекіт - символ щастя і любові.

І частіше дивіться у небо - скоро повертатимуться додому лелеки!

(Звучить запис пісні «Летять лелеки» Наташі Корольової).